

2. Іванченко Є. А. Методика оцінювання компетентності економіста в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів: [навчально-методичний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів, рекомендований Міністерством освіти і науки України] / Є. А. Іванченко. - Одеса: „Поліграф”, 2008. - 130 с.

3. Цирульникова Е. А. Организационно-педагогические условия формирования интегративности педагогов – субъектов воспитательного процесса детского оздоровительного центра : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теория и методика обучения и воспитания” / Е. А. Цирульникова. - Кострома, 2002. - 18 с.

РЕФЛЕКСИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК: 378.013 + 378.14 + 78

Линенко А.Ф., Давил Луїс Сократес Куева

У статті розкривається поняття рефлексивної компетентності, що дозволяє майбутньому вчителю досягти високих результатів у професійній діяльності, визначити стратегію власного розвитку, спонукає до постійного саморозвитку і творчого ставлення до професії.

Ключові слова: рефлексія, компетентність, рефлексивна компетентність, майбутні вчителі.

РЕФЛЕКСИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

А.Ф. Линенко, Давил Луис Сократес Куева

В статье раскрывается понятие рефлексивной компетентности, позволяющей будущему учителю достичь высоких результатов в профессиональной деятельности, определять стратегию собственного развития, побуждает к постоянному саморазвитию и творческому отношению к профессии.

Ключевые слова: рефлексия, компетентность, рефлексивная компетентность, будущие учителя.

REFLECTIVE COMPETENCE IN THE SYSTEM OF FUTURE TEACHERS“ TRAINING FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

A.F.Linenko, Davil Luis Sokrates Kuava

The article touches upon reflective competence which allows a future teacher to achieve high results in professional activity and to define the strategy of self-development; to stimulate to permanent self-development and creative attitude to profession

Key words: reflectivity, competence, reflective competence, future teachers.

Актуальність статті. Зміна освітньої парадигми підготовки майбутніх вчителів у напрямі формування професійної компетентності зажадала ашпелювання до феномену рефлексії, як її найважливішого змістовного компонента і «пускового механізму» професійного зростання.

Рефлексія є процесом осмислення самого себе, своїх власних дій, вчинків суб'єктом самого себе і їх законів.

Філософи розуміють рефлексію – як «процес осмислення чого-небудь за допомогою вивчення і порівняння, а також як «новий поворот» Духу після здійснення пізнавального акту до Я (як центру акту) і його мікрокосмосу, завдяки чому стає можливим привласнення пізнавального (7, с. 394). Відомо, що проблема рефлексії стала предметом вивчення ще в античні часи: Сократ, Платон, Арістотель бачили в ній процес самопізнання і розглядали спільно з мисленням як атрибут божественного розуму.

У психологічному аспекті рефлексія є розумовим процесом, спрямованим на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, мови, досвіда, почуттів, станів і т.ін. (5). Понятійно рефлексія пов'язана з самосвідомством, яке представляє собою усвідомлення людиною себе як індивідуальності.

Разом з діяльністю і спілкуванням здійснюється формування особистості. У свою чергу самосвідомість – це певна форма свідомості, яка є віддзеркаленням дійсності, перетворення об'єктивного в суб'єктивне. Сутність свідомості полягає в емоційній оцінці навколишнього світу і забезпеченні цілепокладальній діяльності, а також в попередньому уявному будівництві розумово мотивованих дій, передбаченні поведінки, управління ним, в здатності особистості віддавати собі звіт як в тому, що відбувається у навколишньому світі, так і в своєму, духовному. Якщо свідомість - суб'єктивна умова орієнтування людини на навколишньому світі, то самосвідомість – орієнтування його у власній особистості.

Таким чином, самосвідомість означає різні, але в той же час тісно зв'язані між собою явища: самоконтролюючу функцію усвідомлення, орієнтованого на об'єкти, що знаходяться поза ним, і самоусвідомлення, основним суб'єктом якого є людське «Я». У першому своєму значенні самосвідомство орієнтоване на реалізацію заклику: пізнай світ, а в другому – пізнай самого себе. Самосвідомість – це духовний процес, в якому суб'єкт співвідносить себе з об'єктивним світом і знаходить в ньому своє місце і орієнтири для діяльності. Усвідомлення зв'язку із зовнішнім світом, адекватності поведінки виступають основними ознаками наявності самосвідомості.

Свідомість, що виникає в процесі предметно-перетворювальної діяльності, володіє двома гранями, які знаходяться в нерозривній єдності. Це свідомість всього зовнішнього по відношенню до суб'єкта і самосвідомість як віддзеркалення суб'єктом самого себе.

Рефлексія є критерієм самосвідомості і містить усвідомлення внутрішнього досвіду людини.

Здібність до самосвідомості і самопізнання (рефлексії) - надзвичайне надбання людини, яка усвідомлює саму себе як суб'єкта свідомості, спілкування і дії, стаючи в безпосереднє відношення до самого себе. Проте у маленьких дітей, як стверджують психологи, рефлексії майже немає, а в дорослого вона не розвинеється, якщо він не проявить схильності до роздуму над самим собою

і не направить спеціальну увагу на свої внутрішні процеси (6, с. 568). Ця теза є основоположною для розгляду актуальності формування рефлексивної компетентності у майбутніх фахівців. Оскільки даний феномен є необхідною умовою існування особистості, що розвивається, справжнього професіонала.

Провідне місце в самосвідомстві педагога займає усвідомлення вимог суспільства до його особи, свого громадянського обов'язку і сенсу життя.

Знання людини про себе самого завжди ціннісно. Завдяки рефлексії перед ним розвертається широкий спектр можливостей розвитку і самоудосконалення. Усвідомлюючи себе, ми розуміємо – чи присутня в нас відповідність власних особистісних і професійних властивостей соціально-етичним і професійно значущим. Усвідомлення суб'єктом відчуженості від всього того, що є не він, створює стимул-реакцію для активного формування своєї індивідуальності. А як відомо, індивідуальність – «є те, що є її світ як світ що їй належить, вона сама є круг своєї дії (Аваліані С.Ш., 1980). Керуючись рефлексією, суб'єкт формує своїми діями нові властивості і якості власної особистості. Іншими словами, усвідомлення суб'єктом свого буття є переходом на якісно новий духовний стан. Ослаблення або посилення свідомості знижує або підвищує рівень усвідомлення людиною себе, своїх якостей, себе як професіонала.

Рефлексія є потужним чинником не лише самоконтролю, але і самокритики, які ведуть до самоудосконалення. Останнє є самовиховання, проте, аби виховати в собі гідну особистість, самоудосконалюватися як професіонал, необхідно себе пізнати.

Треба відзначити, що рефлексія – це не лише розуміння суб'єктом самого себе, але й знання і розуміння тих, хто оточує людину; оцінювання його особистісних якостей, когнітивних процесів, емоційних реакцій.

У останні десятиріччя науковці з особливою увагою досліджують вплив рефлексії, самосвідомості на процеси формування в майбутніх учителів професійної майстерності, професійної готовності до педагогічної діяльності, професійної компетентності. Це роботи: К. Абульханової, С. Століна, В. Баркасі, І. Беха, З. Курлянд, А. Ливенко, А. Маркової, В. Метасвої, Е. Піскунова, А. Хуторського, В. Щеголь та ін.

Мета статті полягає в розгляді сутності рефлексивної компетентності, як чинника формування і найважливішого структурного компонента професійної компетентності майбутнього вчителя.

Прагнення студента зрозуміти не лише сутність педагогічного процесу, його технологічну послідовність, а також власні педагогічні дії - пов'язано з рефлексією. Сформована рефлексивна компетентність означає, що майбутній вчитель осмислює якість своєї професійної діяльності, засоби її організації і планування, принципи управління, рівень розвитку професійно важливих якостей, необхідність самоудосконалення і прагнення наблизитися до педагогічного ідеалу.

Рефлексивна компетентність стала предметом дослідження психолога О. Поліщук. Автор розглядає дану категорію як професійну якість особистості, що дозволяє найефективніше і адекватно здійснювати процеси рефлексії, реалізацію здатності до рефлексії, яка забезпечує процес розвитку і саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягнення її максимальної ефективності і результативності (3).

У якості структурних компонентів рефлексивної компетентності автор спільно зі С. Степановим включає чотири типи рефлексії:

- кооперативний (знання про ролеву структуру і позиційну організацію колективної взаємодії);
- комунікативний (уявлення про внутрішній світ іншої людини, причини його вчинків);
- особистісний (поведінка і образи власного «Я» як індивідуальності);
- інтелектуальний (знання про об'єкт і способи дії з ним (4).

Рефлексивна компетентність виділяється як одна з провідних разом з аутопсихологічною, конфліктологічною в складній структурі професійної компетентності в роботах провідних дослідників науки про професіоналізм – акмеології (Н.Кузьміна, О.Бодальов, А.Деркач, В.Зазикін та ін.).

Зокрема, А. Деркач підкреслює вирішальний вплив рефлексивної компетентності на процеси особистісно-професійного розвитку фахівця, величезну її роль в переосмисленні особистісного та професійного досвіду, що сприяє формуванню нових професійних еталонів і стандартів, стимулюючих його (фахівця) розвиток. Науковець дає таке визначення цього феномену – «професійна властивість особистості, яка проявляється в ефективному здійсненню рефлексивних процесів, реалізації рефлексивних здібностей, що ускорює процеси особистісно-професійного розвитку, підвищує креативність діяльності» (2, с.156).

І.Бех розглядає рефлексію як «звернення мислення людини на свій внутрішній світ» (3, с. 37). Предметом наукового інтересу видатного психолога є особистісна рефлексія та її такі типи:

- регулятивна (самоактивність суб'єкта, метою якого є свідоме регулювання перебігу психічних процесів);
- рефлексія визначальна (осмислення суб'єком свого «Я» з метою переконання, відбулася чи ні зміни у об'єктивній структурі людини);
- рефлексія синтезуюча (сформованість духовних цінностей у цілісне Я-духовне);
- рефлексія створювальна (функція якої є духовно-моральний розвиток і саморозвиток особистості як об'єктивізація її самосвідомості).

На жаль, треба констатувати, що традиційна педагогіка не ставить за мету від вчителя омислення, самопізнання, аналізу своїх особистісних властивостей, якості накопичених знань, сформованих вмінь і навичок з точки зору їх відповідності вимогам обраної професійної діяльності, а також вимогам, які пред'являє суспільство до сучасного педагога. Тобто, суспільство дає наказ на підготовку компетентного вчителя, який володіє сукупністю ключових компетенцій.

Визначення професійної компетентності має різнобічні трактування: це і психічний стан, який дозволяє діяти самостійно, і здібність та вміння виконувати визначенні трудові функції, і рівень освіти та загальної культури особистості, і єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, і інтеграція досвіду, теоретичних знань і практичних вмінь та професійно і особистісно значущих якостей й т.ін.

Компетенцію ми розглядаємо з точки зору заданої соціальної вимоги до освітнього наказу суспільства щодо підготовки вчителя, яка необхідна для його

якісної продуктивної майбутньої педагогічної діяльності. А професійна компетентність — це інтегративна особистісна якість вчителя, яка характеризує його обізнаність у психолого-педагогічній та предметній сфері, володіння відповідними компетенціями, що мають сукупність особистісних і професійно значущих якостей, знань, вмінь навичок, зумовлених професійним досвідом.

Аналізуючи теоретичні й практичні дослідження проблеми педагогічної компетентності викладачів США, І.Зварич підкреслює, що ряд науковців: Ф.Бегел, А.Олсен-Фазі, М.Грей, Г.Стрикленд та ін. визначають педагогічну компетентність викладачів вишів як сукупність знань, умінь і навичок та їхнє ставлення до виконання професійних обов'язків, але вони не приділяють достатньої уваги показникам світогляду й духовної культури педагогів (4).

Як відомо, на симпозіумі Ради Європи було визначено низку ключових компетенцій, якими повинні володіти молоді громадяни. Серед них вважаємо дуже важливими навчально-пізнавальні компетенції у сфері самостійної пізнавальної діяльності, яка вклучає елементи логічної, методологічної, загальноосвітньої діяльності, а також вміщує засоби організації, цілепокладання, планування, рефлексії та самооцінки.

У педагогічній діяльності майбутнього вчителя рефлексивна компетентність представляє собою системоутворювальний елемент і служить формуванню їх професійної компетентності. За своєю природою рефлексивна компетентність сприяє націлівності педагога на перспективність у своїй професійній діяльності, відкритістю до динамічного збагачення необхідними знаннями, вміннями, навичками, упевненістю в собі й здатності досягати професійно значущих результатів. Тобто, досліджуваний феномен сприяє особистісному самодосканаленню майбутнього педагога, яке спрямоване на освоєння засобів духовного, інтелектуального, фізичного саморозвитку, емоційної саморегуляції й самопідтримки.

Таким чином, рефлексивна компетентність педагога — це інтегративна професійна якість особистості, яка дає можливість результативно здійснювати рефлексивну самоорганізацію, націлює вчителя на творчий підхід щодо здійснення професійної діяльності, сприяє її ефективності та продуктивності.

В якості однієї з педагогічних умов формування у майбутніх вчителів рефлексивної компетентності в нашому дослідженні виступає використання акмеологічного підходу в навчально-виховному середовищі педагогічного виші. Це обумовлено тим, що рефлексивна компетентність вчителя — є акмеологічним феноменом, який сприяє досягненню їм найвищих результатів у професійно-педагогічній діяльності. Як і будь-який методологічний підход, акмеологічний засновано на визначених принципах:

- принцип розвитку (орієнтація тільки на прогресивний розвиток та на самодосканалість особистості);
- принцип вивчення особистості в її прогресивному розвитку як індивіда, особистості, суб'єкта труда і індивідуальності;
- принцип вивчення людини в діяльності (реалізація цього принципу здійснюється щодо розкриття змісту акмеологічної категорії — професіоналізму);
- принцип активності;
- принцип гуманізму (2).

Рефлексивна компетентність формується за допомогою рефлексивних методик, до яких можна віднести:

- діалогові (ті, що побудовані на авторському висловлюванні та його розумінні);
- методики, що орієнтовані на формуванні критичного мислення;
- вирішення проблемних ситуацій;
- рефлексивний відеотренінг;
- рефлексивно-іноваційні семінари.

Проблеми підготовки педагогічних кадрів у вищій потребують пошуку нових механізмів, методологічних підходів до формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх педагогів. Рефлексивна компетентність дає можливість студенту формувати себе в якості педагога - професіонала, визначати стратегію свого розвитку і творчого відношення до педагогічної професії.

Список літератури

1. Акмеология: Учебное пособие / А. Деркач, В.Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. - С.156.
2. Бех І.Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України, №2, 2011. - С. 37-44.
- 3.Зварич І. Теоретичні й практичні дослідження проблеми педагогічної компетентності викладачів у науково-педагогічній літературі США // Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України, №2, 2011. - С. 99.
- 4.Полищук О.А. Развитие рефлексивной компетентности кадров государственной службы: автореф. ... канд. псих. наук. - М., 1995, 23 с.
- 5.Современный психологический словарь / сост. Б.Г.Мещеряков, В.П.Зинченко. – М.: АСТ: СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 490 с.
6. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю.Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.
- 7.Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА – М., 2000. - 576 с.

МЕТОДИКА РОБОТИ З КАРТИНКАМИ В ПЕРШІЙ МОЛОДШІЙ ГРУПІ

УДК: 373.2:81'242(075.8)

Богущ А.М.

У статті розкрито методику роботи з предметними і настінними сюжетними картинками з дітьми третього року життя; подано опис занять.

Ключові слова: предметні картинки, сюжетні картинки, настінні картини, запитання, розповідь, діти.

МЕТОДИКА РАБОТЫ С КАРТИНКАМИ В ПЕРВОЙ МЛАДШЕЙ ГРУПЕ

Богущ Алла